

УДК 140.8Т.Аквінський141.30/31:272/273(091)“653”J”XIX/XX”
DOI 10.35423/2078-8142.2023.1.1.10

А. О. Шиманович,
кандидат філософських наук,
докторант кафедри богослов'я, релігієзнавства та культурології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна
e-mail: schimanovich@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3046-4645>

НЕОТОМІЗМ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ТА ІДЕЙНА ПЛЮРАЛЬНІСТЬ

У статті запропоновано контекстуальний аналіз історії переутвердження синтезу св. Томи Аквінського у XIX–XX ст. у якості єдиної безальтернативної форми автентичного католицького філософування. У світлі папських енциклік *Aeterni Patris* та *Studiorum Ducet* здійснено огляд базових мотивів до канонізації концептуальної системи Аквіната як інтелектуальної протиопорити, спрямованої на убезпечення церковного вчення від численних хиб церковного та секулярного модернізму. З'ясовано, що неосхоластичний проект містив у собі не лише опозиційну ментальність та негативну самоідентифікацію, що були зведені на критичному відштовхуванні від сучасності, а й потужний евристичний потенціал, доказом чого слугує проаналізоване у статті тематичне розмаїття підвидів неотомізму, які доводять еластичність його доктринальних кордонів та спроможність лишатися релевантним, зберігаючи стрижневу ідейну межу. У статті відзначено, що множинність форм неотомізму зумовлена насамперед поставленням епістемологічної проблематики у якості першорядної основи. Саме цей методологічний підхід штучно примножив кількість відправних точок для філософських розвідок у межах неотомістського проекту, а також сприяв подальшому ідейному розгалуженню з постанням багатьох варіативних моделей інтерпретації спадщини св. Томи.

Ключові слова: Середньовіччя, неотомізм, неосхоластика, католицизм, Аквінат, реновація.

Насамперед, у якості вступної тези, варто навести розлоге й вичерпне контекстуально-deskриптивне зображення неотомізму – його ідейного наповнення, цілепокладання та культурного тла, на якому він виник, – що ми його знаходимо у праці сучасного українського філософа А. Дахнія: «В атмосфері ХХ століття, коли крайній парадоксализм думки став панівним умонастроєм, коли з'явилася сила-силенна філософських ідей, які радикально відкидають всі установки минулого, коли майже скрізь відбулася деконструкція будь-яких мислительних канонів і ціннісних принципів, коли багато західних мислителів охоче пробуджували у своїх читачів завзяття гри з вартостями минулого – отже, в такій непростій і безпрецедентній атмосфері неотомізм наважується наполягати на значущості вселюдських *абсолютних принципів*, вказує на орієнтири, які позитивно спрямовують життєдіяльність людей, демонструє *вагомість класики*, підкреслює свою повагу перед здоровим глуздом і шкільною правильністю логічних ходів» [4, с. 403–404].

Одним з найбільш популярних програмних гасел, що нерідко повторювалося у статтях та на конференціях на зорі неотомістського ренесансу, варто визнати наступний девіз: «Святий Тома – апостол для сучасності» (саме таку назва мала конференція в Авіньйоні у жовтні 1923 р.). Згадане гасло зі схваленням приймали прибічники Аквінатової системи ідей, але його ж – з не меншим завзяттям – заперечували й висміювали антагоністи томістського відродження [9, с. 47]. Тож рух неотомізму має всі підстави бути сприйнятим у якості однієї з найамбіційніших спроб реновації та реактуалізації католицької думки у ХХ ст. Дж. Маккул формулює основну підставу для цієї ідеї наступним чином: «Неотомізм може бути визнаний рухом оновлення, позаяк однією з його головних цілей було відновлення автентичної думки св. Томи Аквінського» [20, с. 9]. Утім, попри те, що розквіт та утвердження концепції неотомізму у якості провідної філософської доктрини припали на першу половину ХХ ст., переламною віхою для подальших спроб

перенавернення у систему ідей св. Томи стала енцикліка папи Лева XIII (1810–1903) *Aeterni Patris* (4 серпня 1879 р.) [7], у якій вчення Аквіната проголошувалося універсальним і незамінним для католицької філософії.

Переважаючим чинником, який вмотивував папу наново акцентувати увагу католицьких теологів на системі Аквіната, стало стрімке завоювання інтелектуального простору Європи спочатку філософським емпіризмом та раціоналізмом, а згодом – відкритим матеріалізмом та позитивізмом, котрі маргіналізували класичні категорії томізму і зняли схоластичні теорії з філософського порядку денного. Неотомістська програма мала на меті презентувати християнську віру як явище внутрішньо несуперечливе й абсолютно раціональне, водночас не йдучи на компроміс зі сцієнтизмом та доводячи безплідність радикального антиметафізичного мислення. Згідно з очікуваннями одного з перших ідеологів неосхоластичного ренесансу Джованні Перроне (1794–1876), повернення до концептів св. Томи повинне було подолати штучне розділення між вірою та розумом, властиве модерній добі [14, с. 38]. Відповідно, неотомізм був покликаний у новий спосіб привернути увагу до вчення св. Томи, котре, як вважалося, якнайкраще репрезентує єдину, фіксовану й об'єктивну істину, виведену із двох базових джерел: 1) раціонального дослідження й осмислення сутності природного світу як Божого творіння; 2) прийняття у вірі надприродного Божого одкровення, зафіксованого у текстах Святого Письма і церковній Традиції. За оцінкою Маккула, прагнення папи Лева XIII може бути пояснене тим, що понтифік «був глибоко занурений у культурне, політичне, соціальне життя свого століття, і саме на основі його розуміння тогочасних потреб Лев XIII став поборником повернення до філософії й теології Ангельського Доктора» [20, с. 9]. О. Давидов наступним чином оцінює наслідки публікації даного документу для подальшого розвитку католицької теології: «В енцикліці великий середньовічний теолог був проголошений вчителем Церкви, а його концепція стала еталоном, за яким вивірялися усі інші вчення й концепції. Це рішення співзвучне вченню Першого Ватиканського собору про те, що церква має право і зда-

тність судити та засуджувати будь-яке хибне вчення, яке не відповідає істині. Канонізація доктринальної системи, до того ж такої, що являла собою не автентичне вчення Томи, а радше більш пізні інтерпретації й схематизації, значно звузила можливості для богословської творчості» [3, с. 40]. Щоправда, варто акцентувати вагомий нюанс: якими б не були пізніші оцінки наслідків неотомістського ренесансу у XX ст., первинна інтенція папи Лева полягала у «створенні сучасної філософії, яка, черпаючи натхнення з мудрості Ангельського Доктора, зробила б свій власний внесок в інтеграцію європейської культури» [20, с. 10]. Відтак, варто визнати за необгрунтовано спрощену думку, згідно з якою понтифік прагнув лише очистити вчення св. Томи від історичних нашарувань і піднести його в застиглому, фіксованому вигляді у якості єдиної, безальтернативної та обов'язкової доктрини.

Ф. Коплстон у своєму дослідженні «Тома Аквінський» вважає за доречне уточнити, що Лев XIII не так *започаткував* процес оживлення томізму, як своїм папським авторитетом надав нового поштовху, легалізував та зміцнив *вже* існуючий рух [10, с. 246]. Але, менше з тим, беззаперечним фактом є те, що саме цей епохальний документ затвердив необхідність повернення до концептуальної системи св. Томи і «як універсальну основу для побудови філософських та богословських концепцій запропонував *томізм*» [1, с. 233]. Відтак, цілісна доктринальна система Аквіната була утверджена у якості привілейованої, універсальної, позачасової *philosophia perennis* (з лат. – «вічна філософія»), а у 1882 р. було започатковано тривалий проект з повного критичного видання всієї творчої спадщини св. Томи. Пій X також неабияким чином посприяв укріпленню позицій неотомістської парадигми богословствування через затвердження «Суми теології» у якості обов'язкового курсу для усіх понтифікальних навчальних закладів [12, с. 120]. Та більше, починаючи з 1910 р., усі представники духовенства, викладачі семінарій, професори католицьких університетів присягали на вірність базовим засадам традиційного богослов'я отців, виголошуючи антимодерністську клятву [16, с. 1]. Текст клятви містив у собі сповідання безпомилковості церковно-

го магістеріуму, а також викриття й засудження «ігнорування церковної традиції», «думок раціоналістів», «помилки нашого часу» та «філософських вигадок» [16, с. 223–224]. Скасовано виголошення цієї клятви було лише через 2 роки після завершення II Ватиканського собору (1962–1965).

З огляду на ці факти, А. Дахній обґрунтовано наголошує, що *«неотомізм викристалізовувався і розвивався у негативному відштовхуванні від модерністичних тенденцій»* [4, с. 404]. Тобто первинною властивою ознакою руху стала реакційна спроба вибудувати негативну самоідентифікацію на основі розтотожнення себе з модерним проектом. І лише згодом, завдячуючи сміливому креативному переосмисленню Аквінатового синтезу у новопосталому культурному контексті ХХ ст. (насамперед, Ж. Марітенем), неотомізм запропонував позитивний порядок денний на ринку ідей Західного світу, унаочнивши свою здатність до внутрішньої трансформації та зовнішньої діалогічності. Водночас, наголосивши на опозиційному томістському протиставленні себе тогочасній ідейній множинності, Дахній додає важливе спостереження щодо всеохоплюючої універсалістської візії неотомістів, їхнього прагнення інтегрувати воєдино чисельні категорії ґносеології й метафізики (втім, без змішування та зі збереженням чітко структурованої ієрархічності): «Представники цієї філософської течії з повним на те правом вважають, що їхня доктрина володіє універсальними можливостями, що вона долає крайнощі, уникає екстрем, піднімається над полярністю матеріалізму та ідеалізму, сциєнтизму та антисциєнтизму, врешті, неотомісти говорять про несуперечливу єдність віри й розуму, про нерозривний зв'язок теології одкровення, раціонального богослов'я та метафізики» [4, с. 406–407]. Подібна думка до певної міри делегітимізує стереотипне сприйняття томізму як нібито суцільно замкненої, архаїчної та радикально-контркультурної системи ідей.

Давидов позначає два найвагоміші аспекти, які можна вважати мінами уповільненої дії, що заздалегідь ускладнили вдалу імплементацію неотомістського проекту в життя Католицької Церкви:

1. Вихідне упередження й зневага до традиції богословського мислення, що сходить до постаті св. Августина. Для неотомістів августиніанство було занадто просочене платонівськими ідеями і тому вважалося контрадиктивним по відношенню до переважно арістотеліанської традиції філософування св. Томи. Саме це стало причиною того, що деякі видатні постаті доби Середньовіччя (наприклад, св. Бонавентура), не набули такого ступеню впливовості, як Аквінат.

2. Сприйняття вчення св. Томи здебільшого відбувалося кризь призму його більш пізніх інтерпретацій, створених у добу барочної схоластики XVI–XVII ст., зокрема, Домінго Баньєсом (1528–1604) та Франциско Суаресом (1548–1617). Саме ця барочна схоластична традиція була реципійована наприкінці XIX ст. у якості еталонного витлумачення ідей Аквіната, попри її штучну систематизованість, адаптованість та спрощеність для утилітарних дидактичних цілей – викладання у католицьких навчальних закладах [3, с. 40].

Багато хто з представників даного руху з дешицею презирства або й з радикальним несприйняттям ставився до приставки «нео» як до небажаного натяку на протиставлення *неотомізму* автентичному історичному вченню св. Томи. Із цієї причини Ж. Марітен у своїх спробах богословської самоідентифікації не виявляв ентузіазму відносно терміну *неотомізм*, вважаючи впровадження цього поняття край недосконалим термінологічним рішенням: «Я не неотоміст. Загалом, я б радше був палеотомістом, ніж неотомістом. Я (або, принаймні, я сподіваюся, що я) томіст» [19, с. 1]. Відтак, набагато більш коректно й богословськи виправдано говорити про те, що неотомізм (як і томізм) – це одна з кількох філософсько-богословських шкіл, які об'єднуються під єдиним ємним поняттям – *схоластика* [8, с. 244]. Водночас відзначимо й те, що нерідко замість того, аби активно та креативно долучати схоластичні та томістські принципи з метою ефективного продукування вичерпних відповідей на виклики сучасності (як це було первинно заплановано папою Львом XIII), неотомістські інтелектуальні прийоми переважно полягали лише у відтворенні застиглих

історичних напрацювань XIII ст. Як наслідок, «обмеженість і нестача життєвих сил сприяли набуттю поняттями неосхоластика та неотомізм зневажливого смислового значення» [8, с. 244].

Історія рецепції глобального філософсько-богословського задуму св. Томи Аквінського не можна вважати беззаперечно схвальною та такою, що подекуди не наштовхувалася на скепсис та відторгнення. У другій половині XIII ст. і на самому початку XIV ст. томізм знаходився поза будь-якою інтелектуальною конкуренцією і здобув визнання на загальноцерковному рівні як непересічний, безпрецедентний та безперечний здобуток. Щоправда, вже пізня схоластика XV ст. протиставила себе класичному томізмові, але лише для того, аби у XVI ст. новопосталий орден єзуїтів ново актуалізував і взяв на озброєння напрацювання св. Томи для ефективної місіонерської діяльності з контрреформаційним цілепокладанням.

Попри те, що Гегель у своїх тритомних «Лекціях з історії філософії» присвятив Аквінату менше однієї сторінки [2, с. 205–206], важко заперечити наявність потужного ідейного впливу з боку вчення св. Томи на просвітницьку й новочасну філософію: «На думку А. Койре і В. Кроффа, саме Тома Аквінський заклав підґрунтя традиції філософії Нового часу, тобто думка Декарта і Ляйбніца прямує шляхами, що були закладені Томою Аквінським» [5, с. 267]. Спираючись на А. Макінтайра, Ф. Керр звертає увагу на подібність методології неосхоластів та носіїв просвітницьких ідей: «Для неотомістів, як і для філософів доби Просвітництва, апелювання до досвіду, традиції чи то історичних студій було хибним шляхом віднайдення істини» [16, с. 2]. Згідно з баченням Керра, «ідеалом Просвітництва було отримання позачасових, універсальних та об'єктивних висновків через вправління в унітарних та неісторичних формах мислення» [16, с. 2]. Схожим чином, як зауважує Т. О'Мера, «неосхоластична теологія ідентифікувала істину й життя з незмінністю та раціональністю, протиставляючи буття історії та ігноруючи конкретність у людському житті» [22, с. 171]. Тож парадоксальним чином, попри своє прагнення диференціювати, розділити незмінне церковне вчення і варіативну модерну філо-

софію, зміцнити резистентність Церкви до новітніх інтелектуальних викликів, неотомізм тією самою мірою апелював до загальноприйнятних критеріїв універсальної раціональності (щоправда, визнаючи лише за Творцем онтологічну основу буття), а також вбачав у досвіді та історії наявність надто необґрунтованих критеріїв нормативності для визначення істини, як це робили й мислителі просвітницької доби.

Однією з кульмінаційних точок франкофонного неосхоластичного ренесансу першої половини XX ст. стала енцикліка *Studiorum Ducem* (29 червня 1923 р.) [25], у якій понтифік закликав весь християнський світ вшанувати Ангельського Доктора, а через це вшанування піднести авторитет усієї Церкви та тим самим акцентувати її непохитну учительну роль. У 1923–1924 роках виповнилося 600 років з часу офіційної канонізації св. Томи і 650 років з дня його переходу у вічність. І двома найвагомішими академічними подіями з-поміж багатьох інших, які відбулися впродовж двох років, стали Томістський тиждень у Римі (17–25 листопада 1923 р.) та один із заходів у межах Всесвітнього філософського конгресу в Неаполі (5–9 травня 1924 р.) [9, с. 53]. Але вже у 1925 р. томістська спільнота зазнала потужної інтелектуальної атаки з боку філософа Луї Руж'є, котрий у праці *La Scolastique et le Thomisme* (з фр. – «Схоластика і томізм») поставив під сумнів поєднання віри й розуму у синтезі Аквіната, висунувши претензії щодо не надто коректної інтерпретації Томою дистинкції, проведеної Арістотелем між сутністю та екзистенцією. Згідно з Руж'є, якщо у Арістотеля розрізнення даних понять було суто логічним, то у Томи відмінність між ними набуває статусу онтологічної. До того ж, спираючись на новітні наукові здобутки біблійної екзегетики, автор обґрунтовував несумісність між Біблією та філософією Стагірита [детальне відтворення даної дискусії та огляд рецепції праці Руж'є див.: 11]. На думку Ф. Шено, починаючи саме з 1926 р., можна твердити про початок поступового послаблення позицій франкомовного неотомізму через «сукупний ефект... від зовнішніх атак та гострої внутрішньої кризи» [9, с. 55]. Фактом лишається те, що згадана дискусія стала одним з перших вагомих викликів попередньому безаль-

тернативному пануванню неосхоластичного дискурсу. Утім, вона ж стала імпульсом до усвідомлення необхідності розвивати менш усталені й герметичні, але більш відкриті, інклюзивні та творчо переосмислені форми томізму.

У США тенденція до реновації схоластичних мислительних канонів томістського штибу закріпилася після Другої світової війни. Хоча першим вагомим внеском у інтенсифікацію даного процесу варто визнати видання англійського перекладу «Суми теології», який тривав з 1911 по 1935 рр. зусиллями отців-домініканців [15, с. 27]. У 1927 р. Американська католицька філософська асоціація започаткувала часопис «Нова схоластика», а у 1939 р., завдяки зусиллям тих таки представників ордену домініканців в Америці, побачив світ журнал «Томіст».

Томістська традиція в модусах її реновації у XX ст. є далеко не монолітною і містить у собі чималу ідейну варіативність. Наприклад, Л. Іберра нараховує три основні напрями:

1. *Арістотеліанський томізм* (Бенедикт Ешлі, Вінсент Сміт, Вільям Уоллес). Основною властивою рисою цього напрямку варто визнати теорію гілеморфізму, згідно з якою усі речі мають *потенцію* (або *можливість* зазнавати перетворення) та *актуальність* (фактичний або наявний стан, здійсненність), переходячи від першої до другої (водночас новонабута актуальність стає новою нереалізованою потенцією).

2. *Екзистенціальний томізм* (Жак Марітен та Етьєн Жільсон). Цьому рухові властиве розуміння субстанції як існуючої, але водночас такої, що очікує на подальший акт для отримання повноцінного буття. Люди мають екзистенцію, а їхній процес пізнання є похідним із внутрішнього життєвого начала, яке Бог дає через благодать.

3. *Трансцендентальний томізм* (Бернард Лонерган, Карл Ранер). Засаднича ідея цього руху міститься в царині епістемології: людське пізнання не передбачає рецепції реального, а є лише проєкцією на реальне з боку того, хто здійснює акт пізнання. Основний контакт інтелекту з реальністю відбувається не через абстрактні концепти, а через власний динамізм до нескінченності Буття

[15, с. 28–29]. Щоправда Дж. Насас зводить трансцендентальний томізм до статусу лише «філософського знаряддя» [17, с. 30], вважаючи ідейні засновки руху «катастрофою для самого томізму» [17, с. 31] з причини невинуватеного ухилу вбік від томістської автентики до надмірної захопленості ідеалізмом Канта.

Натомість Трейсі Роуланд [23, с. 43] вирізняє більш вражаючу кількість тематично розгалужених суміжних рухів всередині томізму. Їхню чималу кількість можна вважати майже безпрецедентним інтелектуальним феноменом в історії людської думки (за шанобливим виключенням не меншої кількості августиніанських богословських шкіл, кожна з яких вважає себе носієм найбільш адекватної інтерпретації спадщини Іппонського єпископа). Ці численні та розмаїті за своїм ідейним сповненням томістські традиції із завидною регулярністю поставали починаючи з доби Пізнього Середньовіччя та Ренесансу і до початку ХХІ ст. Серед основних напрямів дослідництва вирізняє такі: класичний томізм, барочний томізм (виник під впливом Франциско Суареса), томізм епохи Лева ХІІІ, неотомізм (під яким часто розуміють передсоборний томізм середини ХХ ст.), трансцендентальний томізм (основна мета – епістемологічне виправдання метафізики і захист віри перед лицем кантівської критики знання [6, с. 48–71]), віг-томізм (проект синтезу елементів думки св. Томи та базових положень ліберальної політичної ідеології), аналітичний томізм (сприяє інтенсифікації діалогу між класичним томізмом та сучасною аналітичною філософською традицією; особливу увагу приділяє працям Л. Вітгенштайна), екзистенціальний томізм (містить у собі особливе прочитання томістської метафізики і має своїм ідейним натхненником Е. Жільсона), христоцентричний томізм, августиніанський томізм, романтичний томізм, постмодерний томізм та інші напрями аж до тих, що їх Роуланд називає «томістами-фрілансерами» [23, с. 44], маючи на увазі тих, хто не обмежує себе належністю до певної традиції томізму, а натомість назбирує букет різнопланових ідей з багатьох томістських шкіл, міксує їх і створює власний строкатий еkleктичний інтелектуальний продукт.

А. Макінтайр схильний пояснювати наявність такого розмаїття в межах томістської традиції поставленням епістемологічної проблематики у якості першорядної основи, що було зроблено Йозефом Клойтгеном (1811–1883) та тими томістами, котрі здійснювали свою богословську роботу після публікації енцикліки *Aeterni Patris*. До того ж зауважимо, що Ф. Коплстон у своєму дослідженні робить вагому ремарку стосовно відсутності у творах Аквіната розробленої теорії пізнання як окремої галузі філософії, що визнавалося беззаперечним фактом для сучасних Коплстону томістів [10, с. 252]. Відтак, Макінтайр доходить висновку, що неотомісти кінця XIX ст., починаючи з розгляду епістемологічних засад, «прирекли томізм на повторення долі усіх філософій, які надали пріоритет епістемологічним питанням: безмежне множення суперечностей. Надто багато альтернативних відправних точок» [18, с. 75]. Щоправда, подібне розмаїття всередині руху навряд чи є нездоланною перепорою для того, щоб говорити про єдиний цілісний концептуальний напрям в історії католицької думки. Подібна множинність, варіативність та розмаїття творчих інтерпретацій спадщини св. Томи не скасовує того, що їхнім спільним стрижневим осердям є класичний томізм.

Період між двома світовими війнами, коли постала друга хвиля неотомістського ренесансу, насамперед характеризується активністю католицьких філософів-мирян (Марітен, Жільсон), котрі прагнули вивести дебати щодо релевантної адаптації томізму з поля системно-інституційних внутрішньоцерковних дебатів, щосили намагалися деклерикалізувати неосхоластичний дискурс, уникнувши скочування в апологетику офіційної церковної доктрини. Не будучи стримувані у своїх філософських розвідках зовнішніми обмежувальними чинниками, філософи-неотомісти 20–30-х років XX ст. зосередилися на тому, щоб перенести неотомістські пошуки «в університетську сферу і в публічне поле шляхом вирішення сучасних питань у термінах св. Томи, разом підтверджуючи, що філософія набуває глибини та сили, коли вона вкорінена у теології та вірі» [24, с. 379]. Р. Натт підсумовує загальний панівний умонастрій провідних неотомістів першої половини XX ст. наступним

чином: «Для цих томістів схоластика не була езотеричним літературним жанром, що сягає своєї найвищої точки у підручнику. Для них схоластика радше була розумовою звичкою, сформованою богоодкровенними патернами мудрості, що лежала в основі структури Аквінатової думки. Ця сапієнційна звичка розуму підтримувалася й відстоювалася з огляду на бажання її прихильників захистити та експлікувати трансісторичне послання християнської віри про спасіння, на протигагу модерністській зосередженості на іманентизмі та езотеризмі тогочасної теології посібників, метою чого було яскраве висвітлення сили благодаті, що веде вірних до містичного єднання з Богом» [21, с. 405–406].

Утім, за невітшною оцінкою Давидова, на середину XX ст. неотомізм «після майже столітнього панування та відсутності взаємодії з іншими джерелами думки виродився і зазнав повного занепаду» [3, с. 44]. Парадоксальна невідповідність між вихідним цілепокладанням неотомістського проєкту та отриманими результатами полягала в наступному: «Дедуктивна логіка неосхоластики редукувала повноту богослов'я до апологетичного дискурсу, необхідного для полеміки з раціоналістичною секулярною філософією. Результатом такої редукції стала автономізація богослов'я і перетворення живого творчого процесу на шкільну формалістику посібників і підручників» [3, с. 45]. Стосовно можливого майбутнього неотомізму та способів збереження його актуальності Дж. Насас висновує, що інструменталізація томістських доктрин та їх використання принаймні як «корисного філософського знаряддя» [17, с. 313] – один зі способів нової реактуалізації Аквінатового вчення та збереження його здобутків у майбутньому. Утім, для цього потрібна достатня кількість сучасного католицького духовенства, представників богословської спільноти, які всерйоз дослухалися б до ідей папи Іоанна Павла II з параграфу 97 енцикліки *Fides et ratio* (14 вересня 1998 р.), де понтифік закликає не знецінювати динамічну християнську онтологію, ідейним витоком якої є вчення Аквіната: «Знаходячись у межах християнської метафізичної традиції, філософія буття є динамічною філософією, яка розглядає реальність у її онтологічних, причинно-наслідкових та кому-

нікативних структурах. Вона є сильною й тривкою, позаяк вона ґрунтується на самому акті буття, що уможливило повну й всеосяжну відкритість до реальності як цілого, долаючи будь-які межі для досягнення Єдиного, хто приводить усі речі до завершення» [13]. Певна річ, у цих словах очільника РКЦ імпліцитно міститься посилення на метафізику св. Томи, якої понтифік пропонує додержуватися, щоправда, «не впадаючи у безплідне повторення застарілих формул» [13], а розвиваючи, актуалізуючи й адаптуючи первинні начерки Томи до нових культурних, інтелектуальних та соціально-політичних реалій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурега В. *Історія та богослов'я Католицької Церкви*. К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви, 2021.
2. Гегель Г. В. Ф. *Лекции по истории философии. Книга третья*. СПб. : Наука, 1994.
3. Давыдов О. «Новое богословие» в контексте эволюции католической мысли. *Христианское чтение*. № 6. СПб. : Издательство СПбПДА, 2017. С. 39–50.
4. Дахній А. *Нариси історії західної філософії XIX–XX ст.* Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015.
5. *Історія філософії. Словник*. К. : Знання України, 2012.
6. Кирьянов Д. *Томистская философия XX века*. СПб. : Алетеия, 2009.
7. *Aeterni Patris* (енцикліка папи Лева XIII). URL: https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_04081879_aeterni-patris.html
8. Carson T., Cerrito J. *The New Catholic Encyclopedia, Vol. 10: Mos-Pat*. Detroit : Thomson, Gale; Washington : The Catholic University of America, 2003.
9. Chenaux P. The 1920s Francophone Thomistic Revival. *Neo-Thomism in Action: Law and Society Reshaped by Neo-Scholastic Philosophy, 1880–1960*. Leuven University Press, 2021. P. 41–57.
10. Copleston F. *Thomas Aquinas*. London : Search Press; New York : Barnes and Noble, 1976.

11. Courcier J. 'La Scolastique et le Thomisme', la réception du livre de Louis Rougier en 1925 par le milieu thomiste. *Philosophia Scientiae. Travaux d'histoire et de philosophie des sciences*. 2006. № 10(2). P. 92–156.
12. Dulles A. *The Craft of Theology: From Symbol to System*. New York : Crossroads, 1995.
13. *Fides et Ratio* (енцикліка папи Іоанна Павла II). URL: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_14091998_fides-et-ratio.html
14. Flipper J. S. *Between Apocalypse and Eschaton: History and Eternity in Henri de Lubac*. Minneapolis : Fortress Press, 2015.
15. Ibarra L. M. *Maritain, Religion, and Education: A Theocentric Humanism Approach*. New York : Peter Lang, 2013.
16. Kerr F. *Twentieth-Century Catholic Theologians: From Neoscholasticism to Nuptial Mysticism*. Oxford : Blackwell Publishing, 2007.
17. Knasas J. F. X. *Being and Some Twentieth-Century Thomists*. New York : Fordham University Press, 2003.
18. MacIntyre A. C. *Three Rival Versions of Moral Enquiry: Encyclopaedia, Genealogy, and Tradition*. University of Notre Dame Press, 1990.
19. Maritain J. *Existence and the Existent*. New York : Pantheon Books, 1948.
20. McCool G. A., S. J. *The Neo-Thomists*. Milwaukee : Marquette University Press, 2021.
21. Nutt R. The Reception of Aquinas in Early Twentieth-Century Catholic Neo-Scholastic and Historical Theologians. *The Oxford Handbook of the Reception of Aquinas*. Oxford University Press, 2021. P. 392–407.
22. O'Meara T. F., O. P. *Thomas Aquinas, Theologian*. University of Notre Dame Press, 1999.
23. Rowland T. *Catholic Theology*. London : Bloomsbury, T&T Clark, 2017.
24. Schumacher B. N. The Reception of Thomas Aquinas by Neo-Scholastic Philosophers in the First Half of the Twentieth Century. *The Oxford Handbook of the Reception of Aquinas*. Oxford University Press, 2021. P. 377–391.
25. *Studiorum Ducem* (енцикліка папи Пія XI). URL: <https://www.papalencyclicals.net/pius11/p11studi.htm>

REFERENCES

- Bureha, V. (2021). *The History and Theology of Catholic Church*. The Publishing Department of Ukrainian Orthodox Church. [In Ukrainian].
- Hegel, G.W.F. (1994). *The Lectures on the History of Philosophy. Vol 3*. Saint Petersburg: Science. [In Russian].
- Davydov, O. (2017). "New Theology" in the Context of the Evolution of Catholic Thought. *Christian Reading*, 6, 39-50. [In Russian].
- Dakhniy, A. (2015). Essays on the history of Western philosophy of the 19th-20th centuries. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv. [In Ukrainian].
- The History of Philosophy. The Dictionary*. (2012). Kyiv: The Knowledge of Ukraine. [In Ukrainian].
- Kiryanov, D. (2009). *The Thomistic Philosophy of the 20th Century*. Saint Petersburg: Aleteya. [In Russian].
- Aeterni Patris* (Encyclical Letter of His Holiness Pope Leo XIII). Retrieved from https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_04081879_aeterni-patris.html
- Carson, T. & Cerrito, J. (2003). *The New Catholic Encyclopedia, Vol. 10: Mos-Pat*. Detroit: Thomson, Gale; Washington: The Catholic University of America.
- Chenaux, P. (2021). The 1920s Francophone Thomistic Revival. *Neo-Thomism in Action: Law and Society Reshaped by Neo-Scholastic Philosophy, 1880-1960*. Leuven University Press, 41-57.
- Copleston, F. (1976). *Thomas Aquinas*. London: Search Press; New York: Barnes and Noble.
- Courcier, J. (2006). 'La Scolastique et le Thomisme', la réception du livre de Louis Rougier en 1925 par le milieu thomiste. *Philosophia Scientiae. Travaux d'histoire et de philosophie des sciences*, 10 (2), 92-156.
- Dulles, A. (1995). *The Craft of Theology: From Symbol to System*. New York: Crossroads.

Fides et Ratio (Encyclical Letter of His Holiness Pope John Paul II). Retrieved from https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_14091998_fides-et-ratio.html

Flipper, J. S. (2015). *Between Apocalypse and Eschaton: History and Eternity in Henri de Lubac*. Minneapolis: Fortress Press.

Ibarra, L. M. (2013). *Maritain, Religion, and Education: A Theocentric Humanism Approach*. New York: Peter Lang.

Kerr, F. (2007). *Twentieth-Century Catholic Theologians: From Neoscholasticism to Nuptial Mysticism*. Oxford: Blackwell Publishing.

Knasas, J. F. X. (2003). *Being and Some Twentieth-Century Thomists*. New York: Fordham University Press.

MacIntyre, A. C. (1990). *Three Rival Versions of Moral Enquiry: Encyclopaedia, Genealogy, and Tradition*. University of Notre Dame Press.

Maritain, J. (1948). *Existence and the Existent*. New York: Pantheon Books.

McCool, G. A., S.J. (2021). *The Neo-Thomists*. Milwaukee: Marquette University Press.

Nutt, R. (2021). The Reception of Aquinas in Early Twentieth-Century Catholic Neo-Scholastic and Historical Theologians. *The Oxford Handbook of the Reception of Aquinas*. Oxford University Press, 392-407.

O'Meara, T. F., O.P. (1999). *Thomas Aquinas, Theologian*. University of Notre Dame Press.

Rowland, T. (2017). *Catholic Theology*. London: Bloomsbury, T&T Clark.

Schumacher, B. N. (2021). The Reception of Thomas Aquinas by Neo-Scholastic Philosophers in the First Half of the Twentieth Century. *The Oxford Handbook of the Reception of Aquinas*. Oxford University Press, 377-391.

Studiorum Ducem (Encyclical Letter of His Holiness Pope Pius XI). Retrieved from <https://www.papalencyclicals.net/pius11/p11studi.htm>

Andrii Shymanovych

Candidate of Philosophical Sciences (PhD in Theology), Doctoral student of the Department of Theology, Religious Studies, and Cultural Studies, Mykhailo Drahomanov State University of Ukraine, Kyiv, Ukraine; e-mail: schimanovich@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3046-4645>

Neo-thomism: historical context and thematic plurality

Abstract

*The article presents an analysis of a reaffirmation of St. Thomas Aquinas's synthesis as the only non-alternative form of authentic Catholic philosophizing in the 19th and 20th centuries. In the light of the papal encyclicals *Aeterni Patris* and *Studiorum Ducem*, the author has carried out an overview of the basic motives for the canonization of Aquinas' conceptual system which initially had been vied upon by Popes as an intellectual antidote against the intoxicating mistakes of Modernity for protecting the Church's official teaching. However, it is also shown in the paper that the neo-scholastic project contained not only an oppositional mentality and negative self-identification based on the critical repulsion from the age of Modernity, but it also had a powerful previously undisclosed heuristic potential as well. This claim is substantiated by the revealed thematic diversity, ideological plurality, and teleological goal-setting of neo-Thomism's various forms and subdivided branches. The diversiform neo-Thomist intellectual project proves the existence of its rather elastic doctrinal boundaries which enable the movement's capability of preserving relevance and openness to the contemporary intellectual challenges without removing its core historical doctrinal frame. It is also noted that the multiplicity of forms of neo-Thomism primarily emerged due to the posting of various epistemological issues as a primary basis. As a result, this methodological approach artificially increased the number of starting points for further philosophical explorations within the neo-Thomist project.*

Keywords: *Middle Ages, neo-Thomism, neo-Scholastics, Catholicism, Aquinas, renewal.*